

Ühe kriisi kaks nägu

Koroonapandeemiaga toimetuleku metafoorne mõtestamine kriisijuhtide pilgu läbi

MAI RAET, ENE VAINIK

Kriisid ei ole enam ajutised erandid tavapärasel elukorralduses, vaid igapäevaelu alaline osa – elame püsikriisi ajastul (Vainik jt 2023). Sellises olukorras on kommunikatsioonil keskne roll: institutsioonid peavad suutma keerulistes oludes suhelda nii kodanike kui ka teiste institutsioonidega. COVID-19 pandeemia näitas ilmekalt, kuidas kiirelt muutuvates oludes on vaja teha kaalukaid otsuseid, õigustada neid avalikkusele ja samal ajal tulla toime sisemise ebakindlusega piiratud info tingimustes.

Koroonakriisi järelvaates on oluline mõista, kuidas tõlgendasid seda inimesed, kes neid ülesandeid täitsid: tervishoiujuhid ja ametnikud. Senised uuringud on laialdaselt käsitlenud COVID-19 diskursust ja selle kujundlikku keelekasutust, eriti sõjmetafoori. Uuritud on eeskätt meediadiskursust (nt Bates 2020; Charteris-Black 2021; Bylytsia jt 2022) ja poliitilist retoorikat (nt Heaney, Riboni 2023). Tervishoiu- ja kriisijuhtide vaatenurka on seevastu seni käsitletud vähe, kuigi just nemad seisid silmitsi pandeemia praktiliste ja organisatsiooniliste väljakutsetega. Nende kogemuse uurimine võimaldaks paremini mõista kriisiaegse meditsiinijuhtimise ja valmisolekuga seotud unikaalset probleemistikku (Piel jt 2023).

Just sellise vaatenurga avamiseks pakub suurepäraselt võimalust Terviseameti 2023. aastal avaldatud raport „COVID-19 pandeemia kirjeldav analüüs ja õppetunnid” (TA 2023). See on retrospektiivne kokkuvõte, mis käsitleb pandeemia kulgu Eestis ühelt poolt teaduslikust epidemioloogilisest perspektiivist ning teiselt poolt 20 eksperdi¹ (sh tervishoiujuhtide, ametnike, poliitikute, teadlaste) kogemuslike hinnangute ja tagasivaadete kaudu. Ehkki raporti esmane eesmärk on pandeemia kulgemise ja juhtimise dokumenteerimine, pakub see ühtlasi väärtuslikku keelelist materjali, mis võimaldab uurida, kuidas kirjeldavad eksperdid kriisi kujundliku keelekasutuse abil. Siinkohal on just metafoorid üks keskseid vahendeid keeruliste ja abstraktsete nähtuste mõtestamisel (Lakoff, Johnson 2011 [1980]).

Käesolev artikkel analüüsib Terviseameti raportis esindatud kahte diskursustüüpi: teaduslikus stiilis meditsiinilist ülevaadet ja poolstruktureeritud intervjuusid ekspertidega. Toetudes kognitiivse metafooriteooria käsitlustele (Lakoff, Johnson 2011 [1980]; Kövecses 2020), on artikli eesmärk võrrelda kahe erineva diskursustüübi – teadusliku ja kogemusliku – metafoorikasutust, tuua esile nende sarnasused ja erinevused ning tõlgendada, millised tähenduslikud ja ideoloogilised jooned neid iseloomustavad. Vastuseid otsitakse järgmistele küsimustele: a) milliseid mõiste-

¹ Artiklis viidatakse ekspertidele muu hulgas ka kui *eesliinitöötajatele*. Metafoorse tähendusega *eesliinitöötaja* kasutab lähtevaldkonnana militaarterminoloogiat, tuues tsiviilkonteksti eesliini kujundi, et rõhutada kriisiaegse töö vahetut ja riskantset iseloomu.

metafoore kasutatakse Terviseameti raportis pandeemia ja kriisihalduse kirjeldamisel; b) millised erinevused ja sarnasused esinevad metafooride kasutamises kahe raportiosa – teadusliku ülevaate ja intervjuude – vahel ning c) milliseid tähenduslikke ja ideoloogilisi jooni kannavad enimkasutatavad metafoorid.

Erinevate diskursusetüüpide kõrvutamine annab ühest ja samast sündmusest ehk koroonakriisi ohjamisest nüansirikkama pildi ja võimaldab seeläbi paremini mõista, kuidas pandeemia kogemust mõtestatakse sõltuvalt suhtluskanalist, keelelisest registrist ja osalejate rollidest. Keelekasutus mitte ainult ei peegelda kõnelejate ideoloogilisi hoiakuid ja kultuuritausta (Fairclough 2010; Van Dijk 2018), vaid võib mõjutada ka avalikku kommunikatsiooni ja kujundada kollektiivset arusaama tervishoiukriisidest laiemalt. Nii saab raportist ühteaegu allikmaterjal mineviku mõtestamiseks ja tööriist tulevaste kriiside kommunikatsiooni ja juhtimise parandamiseks.

1. Taustmõisteid ja käsitlusi

1.1. Kognitiivne metafooriteooria

Kognitiivse metafooriteooria (edaspidi KMT; Lakoff, Johnson 2011 [1980]) järgi pole metafoorid pelgalt keeleline nähtus, vaid inimmeele olemuslik osa ja üks peamisi strateegiaid ümbritseva maailmaga toimetulekuks. Metafoorid aitavad kujutleda, väljendada ja kogeda abstraktseid ja raskemini kirjeldatavaid nähtusi (sihtvaldkondi) konkreetsemate, igapäevasemate kogemuste (lähtevaldkondade) kaudu. KMT keskne kontseptsioon on mõistemetafoor – süstemaatiline vastavussuhe kahe sellise kogemusvaldkonna vahel (Kövecses 2020: 2).

Näiteks ajast rääkides kasutatakse ruumi analoogi. Sihtvaldkond (aeg) on abstraktne nähtus, mida pole võimalik otseselt tajuda, lähtevaldkond (ruum) aga konkreetne ja füüsiliselt kogetav, mistõttu mõistavad inimesed seda intuiitiivselt. Ann Veismann (2022: 624), kes on uurinud sõnaga *aeg* seotud mõistemetafoore, on märkinud, et eesti keeles kasutatakse sageli just kohakäändes väljendeid, näiteks *ajal*, *ajale*, *ajas*. Mõistemetafoor *ELU ON TEEKOND* aga osutab sellele, et inimesed tajuvad elusündmusi järjestikuste etappidena nagu teekonnal. Tekstis ei avaldu see mõistemetafoor sõnasõnaliselt, vaid realiseerub eri väljenditena, näiteks *elu kulges üle kivide ja kändude* või *meie teed läksid lahku*. Oluline on siinjuures see, et sama mõistemetafoori põhised metafoorsed väljendid moodustavad süstemaatilise mustri. Seejuures võib metafoorne väljend samal ajal kuuluda mitme eri mõistemetafoori alla. Anatol Stefanowitsch (2007: 69) on toonud näiteks väljendi *tema silmad täitisid vihaga*, mis peegeldab nii mõistemetafoori *ORGANID ON MAHUTID* (silmad kui anumad) kui ka *EMOTSIOONID ON VEDELIKUD*. Milline tõlgendus esile tõuseb, sõltub suuresti kontekstist, kuid ka uurija isiklikest eelistustest ja tõlgendusraamistikust.

KMT fookuses on peamiselt konventsionaalsed, keelde kinnistunud väljendid ehk nn surnud metafoorid. Sellised metafoorsed väljendid (nt *hommik on veel kaugel*) on muutunud nii tavapäraseks ja loomulikuks, et neid ei pruugitagi enam

kujundlikena tajuda. See aga ei tähenda, et nende aluseks olevad mõistemetafoorid (antud juhul AEG ON RUUM) lakkaks mõjutamast inimeste mõtteid ja tundeid (Gibbs, Wilson 2002). Nii uued kui ka keelekasutuses kinnistunud metafoorsed väljendid toetuvad enamasti olemasolevale metafoorselt liigendatud mõistesüsteemile (Lakoff 2006 [1993]: 215–217).

Koroonametafooride uurimisel on kasulik võtta arvesse ka metafooristsenaariume. See on Andreas Musolffi (2006, 2016) välja pakutud kontseptuaalne mudel, mis laiendab kognitiivse metafoorteooria raamistikku, näidates, kuidas metafoorid ei eksisteeri isoleeritult, vaid organiseeruvad mõtteliseks mininarratiiviks. Teisisõnu, üksikmetafooridest on võimalik moodustada kujundlikku „lavastust” või süžeed, kus on enamasti kindlad rollid, tegevused ja suhted. Mirt Kruusmaa (2020) on seda meditsiini valdkonnaga seotud sõjametafoore käsitledes värvikalt näitlikustanud: „Meditsiinitöötajad töötavad eesliinil, et võidelda nähtamatu vaenlasega, samal ajal kui reakodanikud istuvad haiguspuhangu tagalas, et anda oma hädavajalik panus sõjas koroonaviiruse vastu [---] nõnda saab patsiendi kehast lahinguväli, mida vaadates paneb arst-kindral kokku strateegia, kuidas salakaval haigus kotti võtta.” Kirjelduses on ohtralt sõjaga seotud üksikmetafoore, mis tervikuna moodustavad stseeni koos kõige sõjaga seonduvaga, nagu vaenlane, sõdurid ja juhid, tagala ja kodanikud, lahinguväli ning strateegia ja võitlus.

Metafoorid mõjutavad inimeste elu ja arusaamu. Otsus ühe metafoori kasuks on alati valik ja seeläbi ka loobumine teistest kujundlikest või otsestest keelekasutusvõimalustest. Muutes metafoori, võib muutuda ka see, kuidas mingit nähtust või aspekti tajutakse või sellele reageeritakse – näiteks kas vähk on võitlus või teekond (vt ka Reisfield, Wilson 2004; Semino jt 2018).

1.2. Koroonadiskursuse varasemad uuringud

Koroonametafoore on rahvusvaheliselt uuritud laialdaselt ja eri vaatenurkadest. Kuna materjali maht on väga suur, on keeruline anda täielikku ülevaadet kujundliku keelekasutuse rollist koroonateemalises diskursuses (vt Cuenca, Romano 2024: 24). Küll aga saab teha üldistusi tüüpiliste metafooride kohta, mida pandeemia kontekstis kasutati.

Kõige tähelepanuväärsemaks ja ühtlasi kõige vastuolulisemaks võib pidada sõja metafoori (nt võitlus nähtamatu vaenlase ehk koroonaviiruse vastu; eesliinitöötajad kui rindesõdurid). Pandeemia globaalse haarde tõttu oli sõjametafoor universaalselt levinud kujund eri riikides ja keeltes (vt nt Hanne 2022; Musolff 2022; Silaški, Đurović 2024). Sama metafoor on olnud kasutusel ka varasemate (tervishoiu)-kriiside, näiteks Ebola (nt Joffe, Haarrhoff 2002) ja linnugripi puhangute käsitlemisel (nt Nerlich, Halliday 2007). Sõja ja võitlusega seotud metafoorid on paljudes diskursustes nii levinud, et paistavad põhimõtteliselt vältimatud. Juba George Lakoff ja Mark Johnson (2011 [1980]: 36) on märkinud, et sõda struktureerib mitmeid tegevusi – näiteks vaidlusi –, pakkudes neile sisemist liigendust. Selle tulemusena kujundab see metafoor ka inimeste käitumis- ja mõtteviisi, kuna vastav käsitlus on juba eelintegreeritud kultuurilisse mõistesüsteemi (Lakoff, Johnson 2011 [1980]: 36–37).

Pandeemia puhkedes nähti sõjametafoore pigem positiivses võtmes, nende esmane eesmärk oli veenda kodanikke end nakatumise eest kaitsma. Rõhudes kollektiivsele vastutusele ja solidaarsusele, aitas selline retoorika mobiliseerida inimesi tegema ühiseid jõupingutusi viiruse leviku kontrolli alla saamiseks (Chapman, Miller 2020; Jaworska 2020). Ühtlasi motiveeris see proaktiivset tervisekäitumist, nagu maskide kandmine ja sotsiaalne distantseerumine (Tao jt 2023). Militaarretoorika rõhutas ka meditsiinipersonali jt nn eesliinitöötajate kangelaslikkust ehk andis neile kangelasekuvandi, mis aitas toime tulla suure töökoormuse ja stressiga (Naamati-Schneider, Gabay 2022).

Vaatamata mitmetele positiivsetele külgedele, leidis sõjametafoor ka tugevat hukkamõistu. Näiteks heideti ette, et see võimendab ühiskonnas niigi laialt levinud hirmutunnet ja suurendab polariseerumist (Olza jt 2021), kuna tulemuseks oli teatud üksikindiviidide või inimrühmade ohtlikuks ja vaenulikuks kuulutamine, nende marginaliseerimine ja tagakiusamine (vrd Sontag 2002). Peale selle nähti sõjametafooride kasutamises autoritaarsete meetmete õigustamist (Kim 2022). Seda olukorda illustreerib tabavalt Kruusmaa (2020) tähelepanek, et „sõjametafoorid, mille najal õnnestus kriisi alguses luua motiveeriv pilt rahva üksmeelest ja valitsuse jõulisest reaktsioonist, mõjuvad praegu rahva ära kurnatud psüühikale nagu piitsahoobid”.

Ehkki sõjametafoor oli kahtlemata üks tooniandvaim, leidis teisigi sagedat kasutust leidnud metafoore. Mõningaid neist soovitati kasutada nimme sõjametafoori asemel, et hoiduda sellega kaasnevatest negatiivsetest järelmitest. Näiteks pakuti pandeemia mõtestamiseks SÕJA lähtevaldkonna asemel valdkondi, nagu SPORDI-VÕISTLUS või LOODUSJÕUD (Semino 2020; Garzone 2021; Olza jt 2021). Elena Semino (2020: 54–56) arvates on TULE, eriti METSATULEKAHJU lähtevaldkond koroonapandeemia kontekstis iseäranis sobiv, kuna on vähem polariseeriv, selgitab paremini viiruse levikut ja kutsub üles koostööle. Epideemia metafoorset kujutamist loodusjõuna on laialdaselt rakendatud ka varasemate epideemiade, näiteks SARS-i (Wallis, Nerlich 2005) ja seagripi (Angeli 2012) kontekstis.

Eelkirjeldatud metafoorid peegeldavad pigem seda, kuidas ühiskond tervikuna pandeemiaolukorda mõtestas. Tervishoiu- ja kriisijuhtide metafoorikasutust on suhteliselt vähe uuritud. Senised uurimused on keskendunud peamiselt kriisi- ja haiglajuhtide isiklikule toimetulekule, ennekõike COVID-19 pandeemia varasel perioodil. Piel jt (2023) uurisid, kuidas Saksamaa intensiivraviosakondade juhid kasutasid metafoore kriisihalduse ja juhtimiskogemuste kirjeldamiseks. Uuringus keskenduti eeskätt enesekuvandi ja rollitunnetusega seotud metafooridele. Sarnase teemaasetusega oli uuring, mis analüüsis sõjametafooride kasutamist toimetulekumehhanismina Iisraeli avalike üldhaiglate COVID-19 osakonnajuhtide seas (Naamati-Schneider, Gabay 2022).

2. Materjal ja meetod

Artiklis analüüsitav keelematerjal pärineb Terviseameti tellimusel 2023. aastal valminud raportist „COVID-19 pandeemia kirjeldav analüüs ja õppetunnid” (TA 2023). Dokument koosneb kahest osast: epidemioloogilisi sündmusi kirjeldavast analüüsist, mille autor on viroloog Irja Lutsar (TA 2023: 7–94) ning mis keskendub COVID-19 pandeemia kulule, rakendatud meetmetele ja õpetlikele kogemustele. Teine osa on AS Kantar Emori (TA 2023: 95–141) koostatud pandeemia juhtimist kirjeldav kvalitatiivne analüüs, mis põhineb 20 suulisel süvaintervjүүл kriisi juhtinud ja/või selle leevendamisele kaasa aidanud ekspertidega (ametnikud, poliitikud, meditsiini valdkonna juhid, teadlased). Intervjueeritavatel paluti arutleda, milliseid väljakutseid pandeemia neile esitas, mis läks nendega toimetulekul hästi ja mis halvasti. Nagu rõhutavad uuringu koostajad (TA 2023: 98), on intervjuud tagasivaatava iseloomuga ja peegeldavad üksnes konkreetsete isikute arusaamu ja hinnanguid.

Tekstid erinevad laadilt ja ülesehituselt: esimene on ühe autori koostatud sidus kirjutis, mis esindab teaduslikku diskursusetüüpi, teine aga koosneb intervjuude transkriptsioonidest valitud lõikudest, mis peegeldavad suulist ja vähem formaalset keelekasutust ning ei moodusta terviklikku teksti. Käesolev analüüs keskendub nende diskursusetüüpide kvalitatiivsele võrdlusele. Teadusliku osa puhul lähtutakse eeldusest, et tegemist ei ole pelgalt autori isikupärase idiolektiga, vaid Terviseameti tellimisel koostatud ametliku tekstiga, mille stiil järgib teadus- ja haldusdiskursuse normatiivseid konventsioone ning mida võib seetõttu käsitleda tüüpilise teadusdiskursuse näitena. Oluline on ka asjaolu, et mõlemad diskursusetüübid esinevad samas dokumendis, mis annab hea võimaluse uurida, kuidas erinevad keelekasutusviisid peegeldavad arusaamu ühest ja samast kriisist samas kontekstis.

Käesolevas artiklis analüüsitakse üksnes intervjueeritavate transkribeeritud kõnet ning kõrvale on jäetud muud selgitavad ja laiendavad kommentaarid ja tekstiosad. Intervjuukorpuse suurus oli ligikaudu 20 000 sõnet, meditsiinilise ülevaate oma umbes 30 000 sõnet. Kuigi kvantiteedi poolest oli professor Lutsari ülevaade mahukam, võib tekste pidada kvaliteedi ehk sisu mõttes enam-vähem võrreldavaks, kuna meditsiinilises jaotises oli palju korduvaid tehnilisi osi, näiteks viiteid joonistele.

Saamaks võimalikult täielikku ülevaadet raportis esinevatest metafooridest, kasutati kvalitatiivse andmeanalüüsi tarkvaraprogrammi Quirkos, mis võimaldab tekstilisi andmeid mugavalt kodeerida ja analüüsida. Põhiliste teemade ja sihtvaldkondade tuvastamiseks töötati lause haaval läbi kogu terviktekst ja märgendati mõistetafooride kandidaadid avatud koodiga, st ei lähtunud oodatavate metafooride nimekirjast, vaid märgendati kõikvõimalikud piltliku keelekasutuse esinemisjuhud; muu hulgas märgendati ka võrdlused, metonüümilised väljendid, fraseologismid jpm, ehkki nende põhjalikum analüüs ei mahtunud käesoleva käsitluse raamidesse. Metafoorikandidaatide valideerimiseks kasutati Pragglejazi rühma (2007) välja töötatud metafoorituvastuse printsiipe. Kuivõrd tekstiloomel on protsess, milles tuginetakse osalt konventsionaalsetele valmisväljenditele ja teisalt leitakse uudeid väljendusviise, siis juhtub päris tihti, et väljendus on koormatud korruga mitmetest kujunditest ja kujundifragmentidest. Sel puhul märgendati tekstikohad ühteaegu

mitme märgendiga ja tõdeti, et metafoorne aines esineb kattuvalt ja mosaiikselts. Nagu paljud teised prototüüpsed kategooriad, on metafoorgi hägusate piiridega. Metafoorsuse aste on spektraalne (Hanks 2006) ning vahel on konkreetsete piiride tõmbamisel uurija ainsaks orientiiriks intuitsioon.

Pärast esmast märgendamist vaadati märgendite komplekt üle ja vajadusel korregeeriti silte. Kuivõrd eesmärk oli kirjeldada eeskätt tüüpilist, siis üksikujuhtumid kas ühendati sobivusel teiste tähendustelt lähedaste märgendite alla või jäeti edasisest analüüsist välja. Metafoor pääses lõppvalimisse, kui metafoorsele aluskujutlusele oli tekstis viidatud mitme erineva keelendiga, mis näitas, et tegu polnud pelgalt ühe sõna polüseemiaga, vaid aluseks oli süstemaatilisem mõttemuster.

Kuigi märgendatud materjal võimaldab teha kvantitatiivseid üldistusi, on artiklis esitatud arvulised näitajad pigem suunavad ega pretendeeri täielikule objektiivsusele, arvestades analüüsi osalist subjektiivsust ja metafooride võimalikku mitmeti-tõlgendatavust. Põhitähelepanu on selgelt esilekerkivatel, kvalitatiivselt eristuvatel sagedastel metafooridel.

3. Tulemused

Järgnevas esitatakse ainekogu üldiseloomustus ja seejärel keskendutakse mõlemas tekstiosas tuvastatud esilduvamatele mõistemetafooridele. Vaatluse alla võetakse nii nende sarnasused kui ka erinevused ning analüüsitakse näiteid.

Analüüsi käigus tuvastati kokku 2248 kujundlikku üksust (sh metafoorsed väljendid): 762 teadusraporti ja 1486 intervjuude osas. Esialgse märgendatud materjali kogumaht ületas märkimisväärselt lõppanalüüsis käsitletud näidete hulka (vt tabelit 1), kuna analüüsi võeti üksnes metafoorid neist teemavaldkondadest, mis tulid esile mõlemas tekstis ja võimaldasid seega kahe tekstitüübi võrdlevat käsitlust. Seetõttu jäid näiteks kõrvale intervjuudes esinenud emotsioonide, vastutuse, kontrolli ja teadmistega seotud metafoorid ning teadusraportis riigi sulgemisega seonduv, ehkki iseenesest on tegu sisuka ja edasist uurimist vääriva materjaliga.

Tabelis 1 on esitatud temaatiliselt esiletõusvamate mõistemetafooride jaotus teadusraportis ja intervjuudes. Iga teema all on välja toodud sellega seotud sagedasemad mõistemetafoorid. Tabelis pole üksikshaaval nimetatud metafoore, mis ei moodustanud selgelt piiritletud kontseptuaalseid rühmi (nt PANDEEMIA ON KÜLALINE, KRIIS ON MÄNG jmt).

Tabel 1. Metafooride jaotus raporti eri osades kesksete teemade kaupa (n = 614; protsendid on ümardatud täisarvuni).

Teema	Teadusraport (n = 248)	Intervjuud (n = 366)
Pandeemia	156 (100%)	180 (100%)
PANDEEMIA ON LOODUSJÕUD	36 (23%)	13 (7%)
PANDEEMIA ON SÕDA	19 (12%)	23 (13%)
PANDEEMIA ON KOOL	16 (10%)	22 (12%)
Muud metafoorid	85 (54%)	122 (68%)
Kommunikatsioon	28 (100%)	79 (100%)
KOMMUNIKATSIOON ON MAHUTI	9 (32%)	17 (22%)
INFO ON ESE	12 (43%)	14 (18%)
Muud metafoorid	7 (25%)	48 (61%)
Töö	36 (100%)	31 (100%)
TÖÖ ON KOOREM	17 (47%)	15 (48%)
TÖÖ ON VÕITLUS	9 (25%)	11 (35%)
Muud metafoorid	10 (28%)	5 (16%)
Inimesed	17 (100%)	51 (100%)
INIMESED ON TÕÕRIISTAD	0	14 (27%)
INIMESED ON MASINAOSAD	0	6 (12%)
INIMESED ON RESSURSS	13 (76%)	18 (35%)
Muud metafoorid	4 (24%)	13 (25%)
Koostöö	11 (100%)	25 (100%)
KOOSTÖÖ ON MASIN	4 (36%)	9 (36%)
KOOSTÖÖ ON ORKESTER	0	5 (20%)
KOOSTÖÖ ON VEDELIK	2 (18%)	7 (28%)
KOOSTÖÖ ON ÜHINE KOORMAVEDU	3 (27%)	2 (8%)
Muud metafoorid	2 (18%)	2 (8%)

3.1. Ainestiku üldiseloostus

Terviseameti raporti esimene osa on professor Lutsari koostatud ülevaade COVID-19 pandeemia kulust, rakendatud meetmetest ja õppetundidest Eestis. Ehkki jaotis on pealkirjastatud kui „Meditiiniline vaade”, on see siiski laiemale auditooriumile suunatud tekst, kus mõistetavuse huvides on välditud üleliia spetsiifilist erialakeelt. Tulevalt teksti teaduskirjandusele omasest stiilist, on raportiosa kuiv, distantseeritud, objektiviseeriv sündmuste ja olukordade kirjeldus. Autor tugineb eeskätt vahendatud andmetele: mitmesugustele mõõdikutele ning nende visuaalsetele representatsioonidele (graafikutele ja diagrammidele), mitte vahetutele isiklikele kogemustele. Kujundliku kõne kasutus on ühekülgne, tuvastatud mõistemetafoorid on valdavalt konventsionaalsed ehk kinnistunud. See tähendab, et nende metafoorsust tõenäoliselt ei pruugi tajuda ei kirjutaja ega ka auditoorium; need on äratuntavad vaid kogunud pilgule metodoloogilise lähenemise korral.

Raporti teise osa moodustab AS Kantar Emori koostatud koroonapandeemia õppetunde puudutavate intervjuude kvalitatiivne analüüs (TA 2023: 95–141). Teksti subjektiivsusest ja emotsionaalsusest annab tunnistust mitmekesise kujundliku keele kasutus: peale metafooride esineb võrdlusi, hüperboole ja idiomaatilisi väljendeid, ehkki nende analüüs siinsesse käsitluse ei mahu. Ühtlasi leidub tekstis arvukalt intensiivistavaid määrsõnu, nagu *väga*, *palju* ja *hästi*, mis kommunikatiivses kontekstis viitavad teksti emotsionaalsusele ja kõneleja suhtumisele (vt nt Athanasiadou 2007).

Raporti kaht osa kõrvutades pole liialdus öelda, et tegu on kontrastsete tekstidega: kirjalik vs. suuline keel, erialakeel vs. argikeel, üksikautori monoperspektiiv vs. 20 eksperdi multiperspektiiv. Vastandudes raporti esimese osa kirjaliku teadusteksti steriilsusele, võib raporti teise osa liigitada spontaanse argisuhtluse registrisse.

Arvestades raporti kesket teemat – koroonapandeemia õppetunde –, pole üllatav, et just PANDEEMIA kujunes intervjuudes domineerivaks sihtvaldkonnaks. Märksa väiksema, ent võrdsema sagedusega olid teemad, nagu kommunikatsioon, juhtimine, inimesed, töö ja koostöö.

Olgugi et raporti mõlemad osad tegelevad pandeemia õppetundidega, joonistub selgelt välja temaatilise rõhuasetuse erinevus. Võib öelda, et Lutsari raport annab *ülevaate*, kuidas nägi pandeemia välja objektiivsete statistiliste näitajate põhjal; intervjuud annavad aga *sissevaate*, missugune nägi olukord välja pandeemia keskel olnud nn eesliinitöötajate perspektiivist.

3.2. Pandeemia

Uuritud andmestikus domineerisid pandeemia ja koroonakriisiga seotud metafoorid (tabel 1), mis on kooskõlas kogu raporti rõhuasetusega. Ülevaatlikkuse huvides koondati need üheks sihtvaldkonnaks, kuna sageli kasutati neile toetuvaid metafoorseid väljendeid metonüümselt või sarnases tähenduses, eriti intervjuudes. Sõna *viirus* metonüümne kasutamine selle tagajärgede (nt haigus, pandeemia) tähistamiseks oli levinud fenomen kogu COVID-19 diskursuses (nt Pannain, Pace 2022; vt ka Raet 2024). Lisaks ilmestab see, kuidas kujundliku keelekasutuse umbmäärasus võimaldab lihtsustada keerukate teemade käsitlemist ning peegeldab argikeele loomupärasest terminoloogilist ebatäpsust (vt Erelt 2007: 18–38).

Lutsari ülevaate kõige silmapaistvam pandeemiametafoor oli PANDEEMIA ON LOODUSJÕUD. Intervjuudes oli selleks PANDEEMIA ON SÕDA, mille osakaal oli laias laastus võrdne metafoori PANDEEMIA ON KOOL omaga; märkimisväärne oli ka PANDEEMIA ON SÕIT. Kuigi domineerivad lähtevaldkonnad erinesid, esinesid kõik nimetatud metafoorid mõlemas raportiosas.

3.2.1. PANDEEMIA ON LOODUSJÕUD

Loodusjõu metafoor hõlmab mitmeid alamvaldkondi, kus lähtevaldkondadena kasutatakse loodusnähtusi, nagu veemassiivid, tuli jms. Analüüsitud tekstides põhines pandeemiaga seotud loodusjõu metafoor peamiselt vee lähtevaldkonnal, eriti

lainemetafoori kaudu (1m),² kuid palju kasutati ka voolavuse kujundit; näiteks kirjeldades haigete hulka kui haiglasse voolavat veetulva (2m). Lutsari raportis moodustas sõna *laine* metafoorne kasutus märkimisväärse osa kõigist metafoorsetest väljenditest. Intervjuudes ei saavutanud ükski metafoor sama suurt osakaalu ja loodusjõu metafoor ei domineerinud ei pandeemia käsitluses ega muudes sihtvaldkondades. Seevastu esinesid mõlemas tekstiosas nii tormi (3m) kui ka tulega seotud kujundid, vahel isegi ühes lauses (4m). Eriti sisendusjõuliselt on metafoori KRIIS ON TORM kasutatud kriisiolukorra mõju äärmuslikkuse kirjeldamiseks (5i).

(1m) Siiski on personali väljaõpe pandeemiaga toimetulekuks ülioluline ning teostatav **lainete madalperioodil**,³ näiteks suvel.

(2m) Haiglad valmistusid oluliselt suuremaks haigete **vooluks**, kui see tegelikult kujunes [---]

(3m) Kui ühiskonnas oli viiruse **ringlus** suur, siis tekkisid ka haiglasisesed **puhangud**.

(4m) Suurim **puhang** tekkis Estonia kaevanduses, mis omakorda viis Ida-Virumaa haigestumise kaheks kuuks tõusu, kuna kaevanduse**koldega** olid seotud omakorda erinevad pere- ja töö**kolded**.

(5i) Reaalsuses oligi see, et kui see **kriis oli sellest majast üle käinud**, siis mingi aeg olid seal inimvared, kes käisid seal ringi koridoris. Eks see **räsis** meid kõiki [---]

Lainemetafoor on pandeemiadiskursuses laialdaselt kasutusel (Semino 2021) ja muutunud konventsionaliseerunud väljendusviisiks, mida sageli ei tajuta enam metafoorsena. Pandeemia kontekstis kujunes see omamoodi ajaarvamisühikuks (6m) ja Lutsari ülevaates on see lausa primaarne aja tähistamise viis. Intervjuudes oli lainemetafoori kasutus marginaalne, eriti võrreldes raporti esimese osaga, kuigi üksikjuhtudel seda siiski kasutati (7i).

(6m) Võrreldes **esimese lainega** olid üldised nakatumise näitajad **teise laine ajal** suuremad.

(7i) **Esimesel lainel** võis lilli ja rehasid osta.

3.2.2. PANDEEMIA ON SÕDA

Nagu teises alapeatükis käsitletud, on metafoor KRIIS ON SÕDA pandeemiadiskursuses valdav, mistõttu selle sagedane esinemine vaatlusaluses korpuses, eriti intervjuude jaotises, on ootuspärane.

Sõjametafoori mitmekesine realiseerumine erinevates väljendites ja perspektiivides võimaldab seda käsitleda metafooristsenaariumina. Ka intervjuude jaotises esines elemente, mis andsid struktuuri laiemale stseenile, millel on narratiivne kulg (8i–9i), osatäitjad ja keskne konflikt. Intervjueeritavad olidki need nn eesliini-

² Näitelausete numbril järel olev väiketäht *m* või *i* tähistab vastavalt raportiosa, kust lause pärineb: *m* on raporti esimene osa ehk meditsiiniline ülevaade; *i* tähistab raporti teist, intervjuude osa.

³ Siin ja edaspidi meie esiletõststud.

töötajatest peategelased – sõdurid, kes pandi „rämedalt tanki” (10i–11i). Sõjalaokorrale iseloomulikult loodi hierarhilisi struktuure (12i) ja ka kommunikatsioon korraldati vastavalt (13i). Nagu sõjaveteranidele antakse aumedaileid, tunnustatakse ka siin osalejaid (14i). Selgelt ilmneb sõdadele omane dünaamika, kus esialgne entusiasm (8i) asendub tülipimusega (9i).

(8i) Alguses kõik tulid kokku – pikka aega oli mingi **üks väline vaenlane, kelle vastu võideldi**.

(9i) [---] oli juba selline tühimus, tülipimus ja kriisiväsimus tekkinud – algne **mobili-seerumine** asendus kurnatuse, tühimuse ja pahameelega ministeeriumi suunal.

(10i) Nad [TA personal] lihtsalt **pandi rämedalt tanki**.

(11i) [---] tunnistan ka, et mõnikord olid need asjad ka teadlikud, kus me nägime [---] meil **relvad** said nagu otsa.

(12i) Kriisiolukorras **käsuliinid** peavad olema selged.

(13i) No alguses oligi see, et oli eriolukord ja me olime justkui peaministri **staap**.

(14i) Siis suvel hingasime kergemalt, **tegime tänuüritusi, jagasime medaleid**, nii nagu peaminister soovis.

Lutsari jaotises oli sõjametafooride kasutus märgatavalt tagasihoidlikum. Huvipakkuv on eesliini kujundi kasutamine (15m), mis esineb meditsiinilises ülevaates korduvalt, kuid tegelike nn eesliinitöötajate intervjuudes vaid ühe korra. Kui pandeemia on sõda, siis meditsiinilises ülevaates on põhivastaseks nakatumiskordaja, mida surutakse *alla* või *maha* või mingitesse *piiridesse* (16m–17m).

(15m) Minu lugupidamine ja tänu kuulub TA epidemioloogidele ja SoM-i ametnikele, kes kogu pandeemia **eesrindel** olid [---]

(16m) Pärast **edukalt maha surutud** esimest lainet oli populatsiooni immuunsus endiselt peaaegu olematu [---]

(17m) Isegi parima stsenaariumi korral, mil riigis on kehtestatud totaalne liikumise piirang ning R on **surutud 0,8 piiresse** [---]

Kokkuvõttes leidis sõjametafoori mõlemas raportiosas, ent metafoorsete väljendite kaal ja iseloom erinesid. Kui Lutsari tekstis ilmnes sõjametafoor harvemini ja pigem pealiskaudselt, siis intervjuudes tuli esile mitmekülgsem ja detailirikkam pilt.

3.2.3. PANDEEMIA ON KOOL

Pandeemia ja kriisi mõtestamine koolina annab tooni eeskätt intervjuudes, aga ei puudu ka Lutsari ülevaatest (peamiselt sõna *õppetunnid* kaudu). Koolimetafoor on kooskõlas raporti fookusega – see esineb juba pealkirjas „COVID-19 pandeemia kirjeldav analüüs ja õppetunnid”.

Nii nagu sõjametafoore saab käsitleda metafooristsenaariumina, kehtib see ka koolimetafoori puhul. Kooli ülesanne on valmistada õpilasi ette eluks ehk kriisiga

edukaks toimetulekuks (18i), mille käigus saadakse ka muid vajalikke õppetunde (19i). Teisalt peavad õpilased olema aktiivsed kooli (kriisi) antavate õppetundide omandamisel – selle eest pannakse neile hindeid (20i–21i); mõned vajavad järeleaitamistunde (22i) ning võib ka juhtuda, et kool jääbki lõpetamata (23i).

(18i) Kui sa oled mingeid **õppusi** teinud ja asju **läbi harjutanud**, annavad need ka seda enesekindlust, et kuidas kriisis käituda.

(19i) Me oleme selle praktilise **õppe läbi teinud**, me oleme näinud, kuidas ametid ja ametkonnad ja ministeeriumid üksteist on võimalikud toetama [---]

(20i) Tervikuna, kui ma kogu sellele perioodile pean andma – oma tööga tuleb ikka rahul olla – selline **tubli 4**.

(21i) See nagu oli see koht, kus me ei saanud enam päris **viit** ega **nelja plussi** anda.

(22i) Kõige rohkem puudutab see hoolekandeesutusi, kes on kõige haavatamad, valmisolek ise hakkama saada **vajab järeleaitamist**.

(23i) Et ütleme, nagu kriis on **jäänud lõpetamata**. Kui antakse **eksami lõpus diplom**, siis saame aru, et on **läbi õpilase jaoks**. Aga meie jaoks Covid kestab edasi [---]

3.2.4. Visuaalsed ja orientatsioonimetafoorid

Kuna nägemine on üks põhilisi meeli, mille abil inimesed maailma tajuvad, kirjeldatakse selle kaudu sageli metafoorselt vaimseid protsesse. Õppimine kui vaimne protsess on tihedalt seotud mõistmisega. Seda esindab metafoor **MÕISTMINE ON NÄGEMINE**, mis kujutab arusaamist ja teadmist visuaalse taju kaudu (24m–26m).

(24m) Andmete **läbipaistvus** on kriitilise tähtsusega.

(25i) Kui sa ei annagi ametnikule üldse juurdepääsu **vaadata**, mis laiemalt toimub, siis ei maksa ka oodata ametnikelt mingisuguseid uuenduslikke ettepanekuid.

(26m) Samas oli pandeemia hea sotsiaalne **luup**, mis tõi välja meie ühiskonna kitsaskohad.

Nägemise ja visuaalsusega seonduvad metafoorid olid iseloomulikud esmajoones raporti esimesele osale, kus leidis palju illustreerivat graafikat. Visuaalsel kogemusel põhineb ka metafoor **DÜNAAMIKA ON KÕVERJOON**, mis tugineb metonüümiale **VISUAAL ESINDAB ANDMEID**. Metafoorsed väljendid, nagu *nakatumiskõver*, *kõverat alla suruma*, *suremuse kõver*, *epiidkõvera kulg*, näitavad selgesti, et nähtusi kommenteeritakse visuaali vahendusel. Peale kõverate kasutati andmete visualiseerimiseks näiteks värvilisi skaalasisid, millega toodi teadlikult sisse metonüümia **VÄRV ESINDAB RISKITASET**, mis tugineb valgusfoori analoogiale, ja orientatsioonimetafoorile **ROHKEM ON ÜLAL**. Ohuskaala jaotus tasemeteks rohelisest punaseni ning skaala punane ots esindas suurimat riski (27m). Metafoori **ROHKEM ON ÜLAL** kasutati laialdaselt nakatumise, haigestumise, suremuse ja vaksineerimise käsitlemisel. Kontekstist ilmnes, et see viitas nii nähtuse määrale (rohkem) kui ka selle visuaalsele esitusele ehk graafikute y-teljele, kus üles-alla dimensioon kajastas kvantitatiivseid muutusi (28m).

(27m) Ka riskimaatriksi alusel oli Eesti 2020. aastal pigem **kollasel** või **oranžil tase-mel**.

(28m) Nakatumise **tõus tipnes** Eestis 3. novembril 2021 [---], tegemist oli teise **pii-giga** kogu pandeemia jooksul [---]

Intervjuude orientatsioonimetafoorid on peamiselt seotud võimushete ja hierarhiatega, näiteks **STAATUS ON ÜLEVAL** (29i) või **KONTROLL ON ÜLEVAL** (30i).

(29i) Aga seal oli võetud strateegiline suund koos mõnede PR-nõustajatega, et **tõs-tame** Terviseameti profiili, juhi profiili [---]

(30i) Lõpuks küll Riigikantselei võttis **enda** juhtimise **alla** selle kriisi peajuhtimise [---]

3.3. Töö

Pandeemia ajal suurenes kriisijuhtimisega seotud ekspertide töökoormus oluliselt; töötati „megakoormusega, hommikust õhtuni” (TA 2023: 126). Lisaks langes pandeemia puhkemine ajaliselt kokku tervishoiusüsteemi juba pikalt kestnud madal-seisuga Euroopas, mida iseloomustasid süvenev majanduslik surve ja personali-puudus (Piel jt 2023, vt ka Raestik 2020). Töö raskus peegeldub ka vaatlusaluse materjali metafoorikasutuses, kus tooni andsid just negatiivse varjundiga kujundid, nagu **TÖÖ ON KOOREM** ja **TÖÖ ON VÕITLUS**.

Analüüsitud tekstides domineeris metafoor **TÖÖ ON KOOREM**, mille sagedus raportiosade lõikes märkimisväärselt ei erinenud (vt tabelit 1). Meditsiiniline ülevaade keskendub objektiivsemalt süsteemsele töökoormusele (31m), seejuures on diskursusele omaselt jutt haiglatöö, perearstisüsteemi ja teiste institutsioonide töökoormusest, ehkki mõistagi on institutsioonides töötavad inimesed need, kes töö ära teevad ja väsivad. Siinkohal on tegu metonüümiaga **INSTITUTSIOON ESINDAB TÖÖTEGIJAT** (sünekdohh *totum pro parte*). Sissevaate asjaosaliste subjektiivsesse perspektiivi pakub täiendusena intervjuuosa (32i). Näites toodud **rihmaks tõmbamist** võib tõlgendada koormamotiivi hüperboolse edasiarendusena: ehkki kahetsusväärne, on meditsiinivaldkonnas ülekoormus üldlevinud – olgu kriis või mitte. Pandeemia viis aga töötajad kurnatuse ja vaimse vastupidavuse viimasele piirile; pole siis ime, et pärast kõike seda jäid järele vaid **räsitud inimvared** (vt 5i).

(31m) Pandeemia oli kestnud üle aasta, personal oli füüsiliselt ja vaimselt **väsinud**. Kuna vaktsiinide mõju nakatumise vältimiseks polnud 100%-line ega kestnud kaua, suurenesid haiglasised nakatumised, mis **lisisid** omakorda töö**koormust** ning oli tõeline väljakutse haiglate logistikale.

(32i) Et see oligi see klassikaline, et teised enne ja siis alles mina. **Tõmban täiega rihmaks** ja siis vaatame edasi.

Koormametafoori kasutatakse raporti mõlemas osas sageli haiguse avaldumise määra kirjeldamiseks skaalal kerge vs. raske. Toimib ka võrdeline seos: mida raskem

on haigus, seda rohkem on tööd selle ravimisega ja seda kauem ravi kestab. Seega haiguste *raskus* suurendab meditsiinisüsteemi *koormust* (33m).

(33m) Valdavalt hõivavad haiglaid eakad ja/või eelnevate **rasket**e kaasuvate haigustega inimesed, kes lisaks COVID-19 ravile vajavad ravi ka nende haigusseisundite tõttu. See viitab asjaolule, et COVID-19 haiged olid teistest haigetest oluliselt **raske-mad** ning vajavad pikemat haiglaravi.

Nüansirikkama ettekujutuse töö kontseptualiseerimisest kriisi kontekstis andsid intervjuud. *KOORMA* metafoori kõrval leidis teinegi koroonadiskursuses levinud metafoor *TÖÖ ON VÕITLUS*, kus töö oli nagu lahinguväli (34i), tervishoiutöötajad aga kangelased (35i).

Üksikutest positiivsema varjundiga töömetafooridest vääriavad esiletoomist *TÖÖ ON SEIKLUS* (36i) ja *TÖÖ ON SPORDIVÕISTLUS* (37i). Muu hulgas kategoriseeriti siinses analüüsis töö alla ka juhtimine kui kriisieksperitide tööülesanne. Juhtimise kontekstis hakkas silma teatri kujund *JUHTIMINE ON LAVASTAMINE* (38i).

(34i) [---] suur **töövõit** see, et me siiski saime suhteliselt väheste **kaotustega** hakkama [---]

(35i) Kutse tõsteti jälle **au sisse** ja nad said palju tunnustust selle **raske töö eest**, mis sai tehtud, ja selle **kangelaslikkuse eest**.

(36i) Neid inimesi, kes tulid lihtsalt tööle palga pärast sel perioodil – vähemalt minule tundus – oli vähe. **Põnevus** on kindlasti ka üks osa, ma olin ju **kogu aeg uut**e **huvitavates situatsioonides**.

(37i) Kohe, kui see **tempo läks maha** ja see **adrenaliin kadus ära**, siis ma tundsin, et mul **jaks sai otsa**.

(38i) [---] sa pead toime tulema nende inimestega, kes sul on, paigutades need inimesed **õigetesse rollidesse**.

3.3.1. Kommunikatsioon

Kommunikatsiooni tähendusrikkust kriisi kontekstis kinnitab selle korduv käsitlemine mõlemas raportiosas. Kommunikatsiooni mõtestamisel on tavapärastel kasutusel torumetafoor (ingl *conduit* 'toru, juhe'; vt ka Reddy 1993), mida on eesti keeles nimetatud ka postipaki metafooriks. Sellel põhinevad näiteks väljendid *põhjendused jõudsid päralt* ja *raske on mõtet temani viia*. Ehkki vaadeldud materjalis torumetafoori esines, polnud see valdav. Pigem võib huvipakkuvaks pidada metafoori *KOMMUNIKATSIOON ON MAHUTI*, st piiratud ruum, mille sees saab viibida (39m) või millesse kedagi haarata (40i).

(39m) Need üleminekud tuleb aga ette planeerida, et vältida segadusi **kommunikatsioon**is, ja juhtida inimeste ootuseid.

(40i) Me ei suutnud neid „trepikoja-Koljasid“ **kommunikatsiooni haarata** [---]

Kommunikatsiooni ühte olulist osa ehk informatsiooni mõtestati peamiselt olemismetafoori INFO ON ESE abil. Vaatamata info abstraktsele olemusele räägiti sellest nagu konkreetsest, manipuleeritavast esemest, mida sai näiteks *koguda, jagada, vahetada*. Detailsemalt olid eristatavad alammetafoorid INFO ON KAUP (41i) ja INFO ON LIKUV OBJEKT (42i), aga ka INFO ON HINNALINE VARA – seda eriti kriisi alguses, kui valitses kõige suurem teadmatus ning nõudlus õigeaegse ja adekvaatse teabe järele (43i). Kõik vajasisid „kallihinnalist” teavet, aga „müra” tõttu ei olnud see piisavalt kvaliteetsel kujul kättesaadav.

(41i) See informatsioon, mis me **tootsime**, läks kohe meediasse [---]

(42i) [---] et siis kohalike omavalitsuste tasemel see sama info **jõuaks** inimesteni.

(43i) Esimesed kuu aega **oli seda infot väga vähe** ühelt poolt, samas see **infomüra** ja selline **infonälg** oli igal tasandil väga suur [---]

3.3.2. Inimesed

Raporti teise osa fookuses olid inimeste juhtimist puudutavad teemad. Silma hakkas dehumaniseeriv metafoor INIMESED ON ESEMED ning selle instrumentaliseerivad versioonid INIMESED ON MASINAOSAD (44i) ja INIMESED ON TÖÖRIISTAD, aga ka INIMESED ON RESSURSS (45i), mis kohati omandas eksploateerivad mõõtmed (46i).

Märkimist väärib kahe raportiosa äraspidine dünaamika elutu ja elusa kujutamisel. Kui intervjuudes inimesi objektistatakse, siis meditsiinilises ülevaates antakse elututele entiteetidele inimomaseid jooni. Esile tõusevad personifikatsioonid PANDEEMIA ON INIMENE ja VIIRUS ON INIMENE, millele tuginevates metafoorsetes väljendites kasutatakse elusolendile omaseid verbivorme (nt *näitas, tõestas, koos elama*) ja isikuomadusi (nt *leebe*) ning esineb isegi viitamist isikulise asesõnaga *tema* (47m).

(44i) Mõned inimesed tuli **välja vahetada** lihtsalt sellepärast, et organisatsiooni toekilisus oli nii suur.

(45i) Väga raske küsimus oli osakondade **varustamine personaliga**.

(46i) **Võttes seda, mida neil on anda**, ja mitte eeldades seda, **milleks nad ei ole suutelised**.

(47m) Alfaviiruse **tulek** oli küll oluline, kuid **tema** vastu spetsiifilist ennetust polnud.

Omavahelisi suhteid ilmestas ühelt poolt metafoor SUHTED ON SÕDA, mida võib tõlgendada kui PANDEEMIA ON SÕDA ülekandumist inimsuhtesse (48i–49i, 44i, 50m). Suhtumine pandeemiameetmetesse, näiteks maskikandmisse ja vaksineerimisse, jagas ühiskonna vastanduvatesse leeridesse. Pingelisele olukorrale vaatamata (44i) rõhutasid intervjuueeritavad siiski ka heade suhete olulisust, mispuhul oli levinuim metafoor EMOTSIONAALNE LÄHEDUS ON FÜÜSILINE LÄHEDUS (51i).

(48i) Kui sa ei tea inimest – ta nägu ja nime tead, aga kui ei tunne teda isiklikult –, siis sul on palju lihtsam teda **rünnata**.

(49i) Pluss veel sõpru **kaotasin**, kes olid selles **teises leeris**.

(50m) [---] edaspidi tuleks maskikandmise kohustuse rakendamisel olla ettevaatlikum, kuna see põhjustab ühiskonnas **lõhestatust**.

Koostööd puudutavatest metafooridest hakkasid silma KOOSTÖÖ ON ORKESTER ja KOOSTÖÖ ON MASIN, mis mõlemad toonitavad koostöö toimimist hästi koordineeritud süsteemina. Teistlaadi raamistiku koostöö mõtestamiseks andis metafoor KOOSTÖÖ ON VEDELIK, kus selle edukust kujutab paikaloikumine (52i) ehk hea koostöö on nagu tasane veemassiiv. Samas on see tõlgendatav ka metafoori KOOSTÖÖ ON ÜHINE KOORMAVEDU kaudu, mispuhul koormas olevad esemed endale pikapeale optimaalse paigutuse leiavad. Viimane näide illustreerib hästi, kuidas sama metafoorset väljendit saab tõlgendada erinevalt ja määravaks teguriks on autori isiklik interpretatsioon.

(51i) Meil sellest nii-öelda staabi tuumikust tekkis nii **kokkuhoidev** punt [---]

(52i) Kommunikatsiooni ja kriisijuhtimise vahel ei olnud head koostööd, see hakkas ajaga **paika loksuma**, et toimuks see koostöö.

4. Arutelu

Siinse analüüsi eesmärk oli kaardistada ja võrrelda metafoorikasutust Terviseameti koroonaraporti kahes tekstiosas: meditsiinilises ülevaates ja koroonakriisi lahendamisel osalenud juhtide ja ekspertide intervjuudes. Tulemused näitavad, et kuigi mõlema teksti fookuses on COVID-19 pandeemia, erinevad need nii stiililt kui ka metafooride sageduselt, tüüpidelt ja funktsioonidelt.

Raporti esimene osa on stiililt teaduslik, distantseeritud ja keskendub peamiselt pandeemia objektiivsetele näitajatele: statistikale, graafikutele ja tabelitele. Sellest johtuvalt on metafoorikasutus üldiselt mõõdukas ning konventsionaliseerunud (nt lainemetafoor pandeemia ajalis-ruumilise kulgemise kirjeldamisel). Intervjuude osas on vastupidiselt esil oluliselt enam emotsionaalseid ja isiklikke kujundi- võtteid.

4.1. Vaatenurgad pandeemiale

Meditiinilises ülevaates käsitleti pandeemiat kõige sagedamini loodusjõuna, eriti tõusis esile vee lähtevaldkond (nt lained, tulv). Lainemetafoor oli pandeemia ajal laialdaselt kasutusel ja omandas konventsionaliseerunud tähenduse (nt koroonaviiruse *esimene laine*, *teine laine*). Lutsari tekstis muutub lainete kirjeldus isegi aja mõõtmise viisiks. Intervjuudes esines sama kujund pigem teisejärguliselt, ent siiski kinnitades selle universaalset võimet viidata kriiside tsüklilisele iseloomule: need tulevad ja lähevad lainetena, iga laine esindab teatud etappi. Kuigi lainemetafoor võib esmapilgul tunduda loogiline ja kasulik, võib see samal ajal varjata pandeemia sotsiaalseid ja poliitilisi aspekte, eriti valitsuste vastutust (Semino 2021).

Esimesele osale vastukaaluks kujutati pandeemiat raporti intervjuude osas eelkõige metafoori PANDEEMIA ON SÕDA abil. See on ootuspärane, kuna sõjametafoorid on laialdaselt levinud juba eelnevate viirusepideemiate kontekstides (vt lähemalt Taylor, Kidgell 2021). Ka on need sageli kasutusel tervise- ja meditsiinidiskursuses (nt *võitlus* vähi vastu, organismide *kaitsevõime*). Pandeemia kontekstis on sõjametafoori raamistatud ka kui vahendit missioonitunde loomiseks, ehkki vastupidinegi on tõsi: sõjametafoor võib esile kutsuda eraldatuse ja eneseohverdamise tundeid, mis hooepis nõrgendavad tervishoiujuhtide toimetulekumehhanisme (Naamati-Schneider, Gabay 2022). Rolli võis mängida ka intervjuude emotsionaalsem toon, mis ehk soodustas laetud metafooride kasutust, et rõhutada olukorra tõsidust ja/või väljendada isiklikku ärevust. Intervjuuosa kujundirohke keelekasutus peegeldab pandeemia kogemuse intensiivsust ja näitab, kuidas interdistsiplinaarses käsitluses organiseeritakse kriisi sõjalise narratiivi kaudu: on konflikti osapooled, hierarhilised käsuliinid, tunnustamine (nt medalid) ja emotsionaalne kurnatus „lahingu” lõpuks.

Intervjuuosa iseloomulike kujundite hulka kuulub ka PANDEEMIA ON KOOL, mis tuleneb ilmselt raporti teemafookusest (õppetunnid) ja intervjuueeritavate kogemuslikust vaatenurgast. Kriis on selles kontekstis ühtlasi kas õpetaja või paljastaja, kes näitab nii inimeste kui ka olukordade tõelist olemust. Erinevalt sõjast, mis osutab konfliktile, toob koolimetafoor esile arengu ja õppimise. Seega kannab kooli kujund pigem positiivset, tulevikku suunatud sõnumit: praegu on küll raske periood, aga see valmistab paremini ette järgmisteks võimalikeks kriisideks.

Kriisi tõlgendamine paljastajana haakub metafooriga NÄGEMINE ON MÕISTMINE. Nägemise ja visuaalsusega seotud metafoorid olid eriti tähelepanevad raporti esimeses osas. Näiteks väljend *sotsiaalne luup* (näide 26m) illustreerib ilmekalt, kuidas mõistmist kujutatakse nägemise kaudu: mida selgem ja detailsem pilt, seda parem arusaamine mh sotsiaalsetest nähtustest.

4.2. Vaatenurgad tööle

Siinse analüüsi teine oluline aspekt oli töö mõtestamine. Kriisiaegne töökoormuse suurenemine kajastus metafoorides, mis tõid esile töö rasket, vahel lausa rusevat iseloomu (TÖÖ ON KOOREM). Samuti seondus töö sageli sõjalise raamistusega (TÖÖ ON VÕITLUS), eeskätt intervjuude osas, kus räägiti *töövõitlustest*, mis on sõjametafoori üheks väljenduseks. Positiivsemast küljest kujundati militaarretoorika abil meditsiinipersonalist ja teistest nn eesliinitöötajatest kangelased, rõhutades nende vaprust ja eneseohverdust. See narratiiv võis pakkuda neile emotsionaalset tuge ja aidata leevendada tööga kaasnevat stressi. (Naamati-Schneider, Gabay 2022) Lisaks nähtub, et kriisiolukorras omistatakse tööle eriline tähendus: võideldakse justkui millegi suurema nimel. Töö tajumist tavapärasest tähendusrikkamana täheldati tervishoiu- ja kriisijuhtide hulgas ka mujal maailmas (nt Gadolin jt 2022; Ahlqvist jt 2023).

Kriisijuhtide töö sisulise poole pealt olid tähelepanu all peamiselt personali ja kommunikatsiooniga seotud küsimused. Kuna kriisiolukorras on kommunikatsioonil tavapärasest veelgi kaalukam roll, sest see mõjutab nii reageerimise tõhusust kui

ka avalikkuse usaldust ja koostööd, on selle domineerimine kogu raportis põhjendatud. Kommunikatsioonimetafooride hulgas ei kerkinud esile ühte juhtivat; tuvastati mitmeid üksikmetafoore, mis kõik pakkusid kommunikatsiooniprotsessile erineva perspektiivi. Kommunikatsioon ja informatsioon on mõlemad abstraktsed fenomenid, ent huvitav oli täheldada, et esimest mõtestati pigem suletud või piiritletud suhtlusruumina (KOMMUNIKATSIOON ON MAHUTI), teist aga pigem üksikobjektina (INFO ON ESE) või materiaalse väärtusena (INFO ON HINNALINE VARA). Viimane peegeldab eriti ilmekalt kriisi algusaja infonappust.

4.3. Vaatenurgad inimestele

Inimestega töötamine on juhi üks tähtsamaid ülesandeid. Inimesi iseloomustavad metafoorid olid suures osas instrumentaliseerivad. Inimesi kujutati näiteks esemete, masinaosade ja tööriistadena. Selline kujundikandvus võib olla praktiline, kuid sel on ka teatud dehumaniseeriv varjund. See ei tähenda, et kriisijuhid oleksid sotsioopaadid; pigem tuleb põhjuseid otsida kultuurikontekstist. Masinametafooril on lääne traditsioonis pikk ajalugu (vt lähemalt Glebkin 2013), eriti aktuaalseks muutus see pärast teadus- ja tööstusrevolutsiooni XVII–XVIII sajandil (Capra, Luisi 2014). Tänapäevased juhtimis- ja organisatsioonipraktikad on endiselt tugevalt mõjutatud just sellest mehhanistlikust filosoofiast (Capra, Luisi 2014: 59), mis seletab ka masinametafoori esinemist vaadeldavas materjalis. Samal ajal võib kriisilukorras inimeste käsitlemine objektidena aidata luua distantsi ja õigustada raskete otsuste tegemist, näiteks personali ümberpaigutamist, töökoormuse jaotamist jms.

Kahe raportiosa võrdluses oli inimese ja inimlikkusega seonduvalt huvitav täheldada teatavat diskursiivset inversiooni: kui intervjuudes inimesi objektistatakse, siis meditsiinilises ülevaates antakse viirusele ja pandeemiale inimlikke omadusi. Viimast võib põhjendada teaduskeeles levinud metafoorse mõtlemisega (vt nt Keller 2020), kus elututele protsessidele omistatakse elusorganismidele tüüpilisi jooni, et paremini kirjeldada nende käitumist ja dünaamikat. Lõpetuseks, nagu sõjametafoor näitas, tajutakse pandeemiat ja koroonaviirust vastase või vaenlasena, mistõttu on mõistetav nende mõtestamine inimesena.

Kuna käesolev uurimus põhines vaid ühel ametlikul raportil ja oli olemuselt kvalitatiivne, tuleb uuringu tulemuste tõlgendamisel arvestada piiratud üldistatavusega. Ehkki kognitiivne metafooriteooria annab veenva selgituse metafoorikasutuse paljudele aspektidele (Kövecses 2020: 19), pole see puudusteta. Üheks suurimaks kitsaskohaks peetakse metodoloogia umbmäärasust (Kövecses 2020: 17–18), st puuduvad selged, üheselt rakendatavad kriteeriumid, mis tagaksid empiirilise järjepidevuse, ehk subjektiivsusel on protsessis oluline roll. Siiski, protsessi süstemaatilisemaks ja läbipaistvamaks muutmiseks on tehtud sihipäraseid samme (vt nt Pragglejazi rühm 2007; Cameron, Maslen 2010; Steen jt 2010; Imani 2022). Teatavoid piiranguid seab ka kahe võrreldud raportiosa meediumipõhine erinevus ehk kirjalik tekst vs. suulisel kõnel põhinevad intervjuud. Siinses uuringus ei keskendunud süstemaatiliselt nende kahe meediumi eripäradele ega sellele, kuidas meedium võib mõjutada metafoorikasutust. Suulise kõne puhul on näiteks täheldatud, et kui üks kõneleja kasutab

metafoori, siis on teised kõnelejad tõenäolisemalt altimad oma kõnet kohandama ja metafoorseid väljendeid kasutama (Cameron 2008: 200). Lisaks, ehkki intervjuud olid autentsed, olid need siiski suunatud; ka puudus siinse artikli autoritel ligipääs intervjuerijate küsimustele.

5. Kokkuvõte

Artikli eesmärk oli uurida, kuidas tervishoiujuhid tagasivaatavalt kirjeldavad pandeemiat, kriisihaldust ja otsustusprotsesse metafooride abil, ning võrrelda metafoorikasutuse sarnasusi ja erinevusi kahes erinevas diskursusetüübis.

Analüüsi põhjal võib järeldada, et pandeemia kui keerukas ühiskondlik, meditsiiniline ja kommunikatiivne nähtus peegeldub eri tüüpi diskursustes erineva metafoorsuse astmega. Vaatlusaluses teaduslikus raportis domineerisid konventsionaalsed, enamjaolt loodusjõu (vesi, lained) ja orientatsioonimetafoorid (üles-alla). Kvalitatiivsed intervjuud seevastu töid esile isiklikuma, emotsionaalsema pildi, kus olid valdavad sõja, kooli, aga ka töö kui koorma või võitluse kujundid. Intervjuude osas on sõja, kooli ja töö metafoorid märksa detailsemad ja lähiperspektiivi peegeldavad; ühtlasi tundetoonilt intensiivsemad ja seega mõjusamad.

Raporti metafoorikasutus järgib üldiselt nn koroonaadiskursuse tüüpilisi mustreid, kus esinevad sageli metafoorid, mille lähtevaldkond on LOODUSJÕUD või SÕDA, mida on ka varasemates uuringutes korduvalt käsitletud. Arvestades, et COVID-19 kriis oli globaalse ulatusega ja sellega seotud kogemused suures osas universaalsed, on taoline metafoorne homogeensus mõisteta. Uudsema ja värskema suunana paistis käesolevas materjalis silma koolimetafoor, mis rõhutab õppimise ja kogemuste omandamise aspekti. Nii saabki väita, vähemalt tagantjärele, et pandeemiat tajuti küll ohuna, kuid samal ajal ka võimalusena ennast ja ühiskonda n-ö arendada.

Kokkuvõttes kinnitab käesolev uurimus, et metafoorid on keskse tähtsusega kriiside mõistmisel, sest see, kuidas probleemi mõtestatakse, võib mõjutada seda, milliseid meetmeid selle lahendamiseks rakendatakse. Erinevad kujundid annavad märku, milliseid ideoloogilisi, emotsionaalseid ja praktilisi aspekte pandeemia puhul oluliseks peetakse. Lähem analüüs aitab mõista mitte ainult seda, kuidas kriisi ajal suheldi, vaid ka seda, kuidas kriisikogemus kollektiivses teadvuses talletub ja kuidas seda tulevikus tagantjärele meenutatakse.

Uurimust on toetanud projekt „Ühiskondlikult oluliste teemade metafoorne mõtestamine ja eesti mõistemetafooride andmebaas“ (EKKD-TA23).

VEEBIVARAD

Quirkos = Quirkos 3 (2025) [tarkvara]. www.quirkos.com

KIRJANDUS

- Ahlqvist, Annika; Nurmeksela, Anu; Kvist, Tarja 2023.** The COVID-19 pandemic challenged nurse managers' daily leadership work: A qualitative study. – *Journal of Nursing Management*, artikkel 8191426. <https://doi.org/10.1155/2023/8191426>
- Angeli, Elizabeth L. 2012.** Metaphors in the rhetoric of pandemic flu: Electronic media coverage of H1N1 and swine flu. – *Journal of Technical Writing and Communication*, kd 42, nr 3, lk 203–222. <https://doi.org/10.2190/tw.42.3.b>
- Athanasiadou, Angeliki 2007.** On the subjectivity of intensifiers. – *Language Sciences*, kd 29, nr 4, lk 554–565. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2007.01.009>
- Bates, Benjamin R. 2020.** The (in)appropriateness of the WAR metaphor in response to SARS-CoV-2: A rapid analysis of Donald J. Trump's rhetoric. – *Frontiers in Communication*, kd 5, artikkel 50. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2020.00050>
- Bylytsia, Ulana; Bilyk, Olha; Doichyk, Oksana; Ivanotchak, Nataliia; Pyliachyk, Nataliia 2022.** COVID-19 metaphoric blends in media discourse. – *Studies about Languages*, nr 40, lk 17–33. <https://doi.org/10.5755/j01.sal.40.1.30155>
- Cameron, Lynne 2008.** Metaphor and talk. – *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. (Cambridge Handbooks in Psychology.) Toim Raymond W. Gibbs, Jr. New York: Cambridge University Press, lk 197–211. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816802.013>
- Cameron, Lynne; Maslen, Robert 2010.** Identifying metaphors in discourse data. – *Metaphor Analysis: Research Practice in Applied Linguistics, Social Sciences and the Humanities*. (Studies in Applied Linguistics.) Toim L. Cameron, R. Maslen. London: Equinox, lk 97–115.
- Capra, Fritjof; Luisi, Pier Luigi 2014.** Mechanistic social thought. – *The Systems View of Life: A Unifying Vision*. Cambridge: Cambridge University Press, lk 45–60. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511895555.006>
- Chapman, Connor M.; Miller, DeMond Shondell 2020.** From metaphor to militarized response: The social implications of „We Are at War with COVID-19” – crisis, disasters, and pandemics yet to come. – *International Journal of Sociology and Social Policy*, kd 40, nr 9–10, lk 1107–1124. <https://doi.org/10.1108/ijssp-05-2020-0163>
- Charteris-Black, Jonathan 2021.** Metaphors of the pandemic: War. – J. Charteris-Black, *Metaphors of Coronavirus: Invisible Enemy or Zombie Apocalypse?* Cham: Palgrave Macmillan, lk 31–59. https://doi.org/10.1007/978-3-030-85106-4_2
- Cuenca, Maria-Josep; Romano, Manuela 2024.** Similes vs. metaphors. A case study on the conceptualisation of Covid-19 pandemic. – *Metaphor in Socio-Political Contexts (Applications of Cognitive Linguistics 54.)* Toim M. Romano. Berlin–Boston: De Gruyter Mouton, lk 23–50. <https://doi.org/10.1515/978311001364-002>
- Erelt, Tiiu 2007.** Terminiopetus. Toim Maire Raadik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Fairclough, Norman 2010.** *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. 2. tr. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315834368>
- Gadolin, Christian; Nilsson, Maria Skyvell; Larsman, Pernilla; Pousette, Anders; Törner, Marianne 2022.** Managing health care under heavy stress: Effects of the COVID-19 pan-

- demic on care unit managers' ability to support the nurses – A mixed-methods approach. – *Journal of Nursing Management*, kd 30, nr 8, lk 4080–4089. <https://doi.org/10.1111/jonm.13857>
- Garzone, Giuliana Elena 2021.** Rethinking metaphors in COVID communication. – *Lingue e Linguaggi*, kd 44, lk 159–181. <https://doi.org/10.1285/i22390359v44p159>
- Gibbs, Raymond W.; Wilson, Nicole L. 2002.** Bodily action and metaphorical meaning. – *Style*, kd 36, nr 3, lk 524–540. <http://www.jstor.org/stable/10.5325/style.36.3.524>
- Glebkin, Vladimir 2013.** A socio-cultural history of the machine metaphor. – *Review of Cognitive Linguistics*, kd 11, nr 1, lk 145–162. <https://doi.org/10.1075/rcl.11.1.04gle>
- Hanks, Patrick 2006.** Metaphoricity is gradable. – *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy. (Trends in Linguistics: Studies and Monographs 171.)* Toim Anatol Stefanowitsch, Stefan Th. Gries. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 17–35.
- Hanne, Michael 2022.** How we escape capture by the „war” metaphor for COVID-19. – *Metaphor and Symbol*, kd 37, nr 2, lk 88–100. <https://doi.org/10.1080/10926488.2021.1935261>
- Heaney, Dermot; Riboni, Giorgia 2023.** When a liberal use of metaphor is really a conservative one: The case of Boris Johnson's televised press releases. – *Altre Modernità*, nr 29, lk 173–194. <https://doi.org/10.54103/2035-7680/20064>
- Imani, Aliakbar 2022.** Critical metaphor analysis: A systematic step-by-step guideline. – *LSP International Journal*, kd 9, nr 1, lk 1–15. <https://doi.org/10.11113/lspi.v9.17975>
- Jaworska, Sylvia 2020.** Is the war rhetoric around Covid-19 an Anglo-American thing? – *Viral Discourse* 13. IV. <https://viraldiscourse.com/2020/04/13/is-the-war-rhetoric-around-COVID-19-an-anglo-american-thing/>
- Joffe, Hélène; Haarhoff, Georgina 2002.** Representations of far-flung illnesses: The case of Ebola in Britain. – *Social Science & Medicine*, kd 54, nr 6, lk 955–969. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(01\)00068-5](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(01)00068-5)
- Keller, Evelyn Fox 2020.** Cognitive functions of metaphor in the natural sciences. – *Interdisciplinary Science Reviews*, kd 45, nr 3, lk 249–267. <https://doi.org/10.1080/03080188.2020.1794384>
- Kim, Jeongyeon 2022.** 코로나 시대, 전쟁 은유의 수사학 (War metaphors and COVID-19). – *문화와융합*, kd 44, nr 6, lk 903–924. <https://doi.org/10.33645/cnc.2022.6.44.6.903>
- Kruusmaa, Mirt 2020.** Sõjametafoorid meditsiinis. Viirus kui nähtamatu vaenlane. – *Sirp* 2. V, lk 37–38. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/sojametafoorid-meditsiinis-viirus-kui-nahtamatu-vaenlane/>
- Kövecses, Zoltán 2020.** *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge–New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108859127>
- Lakoff, George 2006 [1993].** *Conceptual metaphor: The contemporary theory of metaphor*. – *Cognitive Linguistics: Basic Readings. (Cognitive Linguistics Research 34.)* Toim Dirk Geeraerts. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 185–238.
- Lakoff, George; Johnson, Mark 2011 [1980].** Metafoorid, mille järgi me elame. (Gigantum Humeris.) *Tlk Ene Vainik*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Musolff, Andreas 2006.** Metaphor scenarios in public discourse. – *Metaphor and Symbol*, kd 21, nr 1, lk 23–38. https://doi.org/10.1207/s15327868ms2101_2

- Musolff, Andreas 2016.** Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios. London–Oxford–New York–New Delhi–Sydney: Bloomsbury Academic.
- Musolff, Andreas 2022.** „World-beating” pandemic responses: Ironical, sarcastic, and satirical use of war and competition metaphors in the context of COVID-19 pandemic. – *Metaphor and Symbol*, kd 37, nr 2, lk 76–87.
<https://doi.org/10.1080/10926488.2021.1932505>
- Naamati-Schneider, Lior; Gabay, Gillie 2022.** Metaphors of war in effective and ineffective coping of medical directors of COVID-19 wards in public hospitals. – *Frontiers in Public Health*, kd 10, artikkel 830266. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.830266>
- Nerlich, Brigitte; Halliday, Christopher 2007.** Avian flu: The creation of expectations in the interplay between science and the media. – *Sociology of Health & Illness*, kd 29, nr 1, lk 46–65. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2007.00517.x>
- Olza, Inés; Koller, Veronika; Ibarretxe-Antuñano, Iraide; Pérez-Sobrino, Paula; Semino, Elena 2021.** The #ReframeCovid initiative: From Twitter to society via metaphor. – *Metaphor and the Social World*, kd 11, nr 1, lk 98–120. <https://doi.org/10.1075/msw.00013.olz>
- Pannain, Rossella; Pace, Lucia di 2022.** Metonymy and the polysemy of *Covid* in Italian. – *Review of Cognitive Linguistics*, kd 20, nr 1, lk 231–257.
<https://doi.org/10.1075/rcl.00109.pan>
- Piel, Julia; Hörold, Madlen; Brandstetter, Susanne; Drewitz, Karl-Philipp; Hruday, Ilona; Schmitt, Rudolf; Apfelbacher, Christian 2023.** COVID-19 crisis management of German ICU clinicians in leadership – a metaphor analysis. – *Frontiers in Public Health*, kd 11, artikkel 1160094. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1160094>
- Pragglejazi rühm 2007** = Pragglejaz Group, MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. – *Metaphor and Symbol*, kd 22, nr 1, lk 1–39.
https://doi.org/10.1207/s15327868ms2201_1
- Raestik, Triin 2020.** Voodikohtade arvu haiglates saab suurendada, kuid personalinappus ja ületootamise oht kummitab kõiki haiglaid. – *Tervisegeenius* 4. XII. <https://tervise.geenius.ee/rubriik/uudis/voodikohtade-arvu-haiglates-saab-suurendada-kuid-personalinappus-ja-uletootamise-oht-kummitab-koiki-haiglaid/>
- Raet, Mai 2024.** Terminikasutuse problemaatilisusest *COVID-19* näitel. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 69 (2023). Peatoim Reili Argus. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 229–252. <http://dx.doi.org/10.3176/esa69.10>
- Reddy, Michael J. 1993.** The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language. – *Metaphor and Thought*. 2. tr. Toim Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, lk 164–201.
<https://doi.org/10.1017/cbo9781139173865.012>
- Reisfield, Gary M.; Wilson George R. 2004.** Use of metaphor in the discourse on cancer. – *Journal of Clinical Oncology*, kd 22, nr 19, lk 4024–4027.
<https://doi.org/10.1200/JCO.2004.03.136>
- Semino, Elena 2020.** „Not soldiers but fire-fighters” – Metaphors and Covid-19. – *Health Communication*, kd 36, nr 1, lk 50–58.
<https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1844989>
- Semino, Elena 2021.** COVID-19: A forest fire rather than a wave? – *Mètode Science Studies Journal*, kd 11, lk 5. <https://doi.org/10.7203/metode.11.19336>

- Semino, Elena; Demjén, Zsófia; Demmen, Jane 2018.** An integrated approach to metaphor and framing in cognition, discourse, and practice, with an application to metaphors for cancer. – *Applied Linguistics*, kd 39, nr 5, lk 625–645.
<https://doi.org/10.1093/applin/amw028>
- Silaški, Nadežda; Đurović, Tatjana 2024.** The explanatory function of metaphor scenario in the Serbian pro-vaccine discourse. – *Russian Journal of Linguistics*, kd 28, nr 1, lk 123–143. <https://doi.org/10.22363/2687-0088-34958>
- Sontag, Susan 2002.** Haigus kui metafoor; Aids ja selle metafoorid. (Avatud Eesti raamat.) Tlk Krista Kaer. Tallinn: Varrak.
- Steen, Gerard J.; Dorst, Aletta G.; Herrmann, J. Berenike; Kaal, Anna A.; Krennmayr, Tina; Pasma, Trijntje 2010.** A Method for Linguistic Metaphor Identification. (Converging Evidence in Language and Communication Research 14.) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/celcr.14>
- Stefanowitsch, Anatol 2007.** Words and their metaphors: A corpus based approach. – *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Toim A. Stefanowitsch, Stefan Th. Gries. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 63–105.
- TA 2023 =** Irja Lutsar, Kantar Emor, COVID-19 pandeemia kirjeldav analüüs ja õppetunnid. Toim Mari-Anne Härma, Maris Jesse. Tallinn: Terviseamet. https://www.terviseamet.ee/sites/default/files/documents/2025-02/covid-19_pandeemia_analuus_2023.pdf
- Tao, Ran; Kim, Sang Jung; Lu, Linqi; Kang, Jiwon; McLeod, Douglas 2023.** Fighting fire or fighting war: Examining the framing effects of COVID-19 metaphors. – *Health Communication*, kd 39, nr 10, lk 2026–2040. <https://doi.org/10.1080/10410236.2023.2253398>
- Taylor, Charlotte; Kidgell, Jasmin 2021.** Flu-like pandemics and metaphor pre-Covid: A corpus investigation. – *Discourse, Context & Media*, kd 41, artikkel 100503. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2021.100503>
- Vainik, Ene; Constantinescu, Mihaela-Viorica; Chłopicki, Władysław 2023.** Communication in times of permacrisis. Introduction to the special issue. – *Tertium Linguistic Journal*, kd 8, nr 1, lk 1–4.
- Van Dijk, Teun A. 2018.** Critical Discourse Analysis. – *The Handbook of Discourse Analysis*. 2. tr. (Blackwell Handbooks in Linguistics.) Toim Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton, Deborah Schiffrin. Chichester: Wiley Blackwell, lk 466–486.
<https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>
- Veismann, Ann 2022.** Mõistemetafoorid sõnaga *aeg* eesti keeles. – *Keel ja Kirjandus*, nr 7, lk 617–642. <https://doi.org/10.54013/kk775a3>
- Wallis, Patrick; Nerlich, Brigitte 2005.** Disease metaphors in new epidemics: The UK media framing of the 2003 SARS epidemic. – *Social Science & Medicine*, kd 60, nr 11, lk 2629–2639. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2004.11.031>

Mai Raet (snd 1988), Tallinna Ülikooli lingvistika doktorant (Narva mnt 25, 10120 Tallinn), mairamet@tlu.ee

Ene Vainik (snd 1964), PhD, Eesti Keele Instituudi juhtivteadur (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), ene.vainik@eki.ee

Two sides of the same crisis: Metaphorical perspectives of healthcare leaders on coping with the COVID-19 crisis

Keywords: COVID-19, Cognitive Metaphor Theory, metaphors, public sector, leadership, Estonian

While many studies have examined metaphors in COVID-19 discourse, few have focused on how healthcare leaders use metaphors to reflect on the crisis from a post-pandemic perspective. This study analyzes the conceptual metaphors used in reflective discourse by Estonian healthcare leaders to better understand the challenges of medical crisis management and preparedness.

The material is drawn from the 2023 Estonian Health Board report *COVID-19 Pandemic Descriptive Analysis and Lessons Learned*, which includes a medical overview by virologist Irja Lutsar and interviews with 20 crisis-management experts conducted by Kantar Emor. Grounded in Cognitive Metaphor Theory (CMT), the study compares metaphor use in scientific and everyday discourse, treating them as two complementary perspectives on the same crisis. It explores how these metaphors offer insights into how healthcare leaders conceptualized and made sense of the COVID-19 pandemic.

The analysis shows that the medical overview maintains a neutral, statistics-oriented tone and relies on conventional metaphors, primarily framing the pandemic as a natural force, with only occasional and superficial use of war metaphors. By contrast, the interviews reveal more personal and vivid imagery, often drawing on war and school metaphors. Metaphors of struggle and burden highlight the increased workload and a sense of heroism among healthcare workers, while the virus itself is sometimes personified.

By considering these complementary perspectives together, the study advances understanding of healthcare leadership discourse and the role of metaphor in shaping post-pandemic policy reflection and communication.

Mai Raet (b. 1988), Tallinn University, doctoral student in linguistics (Narva mnt 25, 10120 Tallinn), mairalet@tlu.ee

Ene Vainik (b. 1964), PhD, Institute of the Estonian Language, Leading Research Fellow (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), ene.vainik@eki.ee